

แผนที่ทรัพยากรธรรมชาติระดับอำเภอ

สุดจิต นิमितกุล

ทรัพยากรธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นที่ดิน แหล่งน้ำ ภูเขา ป่าไม้และธรรมชาติอื่นๆ ซึ่งเกิดมาตามธรรมชาติตั้งแต่มีประเทศปรากฏวาระยะหลังธรรมชาติเหล่านี้ ถูกทำลายโดยสาเหตุหลายประการ เช่น จำนวนพลเมืองเพิ่มขึ้น ต้องการที่ดินทำกิน ธรรมชาติถูกทำลายโดยประชาชนซึ่งรู้เท่าไม่ถึงการณ์ พลเมืองบางพวกทำลายธรรมชาติโดยตั้งใจ เช่น บุกรุกป่าที่ดินของหลวง ลำน้ำและป่าไม้ แต่เดิมน้ำที่ดูแลธรรมชาติเหล่านี้เป็นของหลวงหรือรัฐบาลโดยตรง ฉะนั้นกฎหมายทุกฉบับได้ให้อำนาจแก่หน่วยของรัฐเข้าไปดูแลโดยเฉพาะราชการบริหาร คือ กระทรวง ทบวง กรม ซึ่งหน่วยงานดังกล่าวอยู่ห่างไกล ขาดแคลนทั้งกำลังคนและงบประมาณ จึงไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ต่อมา รัฐธรรมนูญกำลังให้ประชาชนในพื้นที่มีหน้าที่ดูแลและจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในแต่ละพื้นที่ ปกติชาวบ้านโดยทั่วไปมักจะไม่มีข้อมูล ไม่มีความรู้และไม่มีใครบอกว่ามีอะไรบ้างอยู่ที่ไหน ประวัติความเป็นมาอย่างไร และควรจะทำอย่างไร ทั้งการดูแลและการพัฒนา กอปรกับทัศนคติที่ถูกปลูกฝังมาตลอดชีวิตว่า ทรัพยากรธรรมชาติเป็นของหลวง หลวงดูแล ชาวบ้านทุกคนไม่มีใครบอกให้รู้ว่ามิบเทาอย่างไร เรื่องของหลวงนี้แหละก็ให้เกิดความเสียหายมากมาย ประการแรกทรัพยากรเหล่านั้นไม่ใช่ของตน ตนไม่มีส่วนร่วมในการดูแลและในการจัดการและรักษา และความรู้สึกทั่วไปของหลวงชาวบ้านไม่รักเหมือนสมบัติของตนเอง ของใดๆ เป็นของหลวงจะไม่มีใครมาดูแล นอกจากเจ้าหน้าที่ราชการที่ถูกกำหนดให้มีหน้าที่ดูแลและจัดการ ในทางกลับกันสิ่งใดที่เป็นของหลวง ทุกคนควรจะมีทัศนคติความเชื่อว่าสำคัญควรดูแลกว่าของตนเองเป็นสองเท่า

ความเสียหายที่เกิดจากความละเลย การมีทัศนคติที่ว่า ทรัพยากรธรรมชาติเป็นของหลวง หลวงมีหน้าที่ดูแลโดยลำพัง ไม่ใช่หน้าที่ของพลเมืองโดยทั่วไป ต่อไปพลเมืองควรที่จะต้องมีส่วนร่วมในการดูแลจัดการป้องกันรักษาและพัฒนา ความเสื่อมโทรมตาม

ธรรมชาติ การบุกรุก การเข้าไปใช้ทรัพยากรเหล่านั้นอย่างขาดความรู้ ก่อให้เกิดความเสียหายมากมาย ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ทรัพยากรธรรมชาติเรื่องแรกที่สำคัญคือ ที่ดิน โดยมีที่ดินทั้งสิ้น สามร้อยยี่สิบเอ็ดล้านไร่ สมัยผู้เรียนยังเด็กอยู่ พลเมืองไทยทั้งสิ้นมี สิบบแปดล้านคน ฉะนั้นไทยมีธรรมชาติที่ดีมาก แต่ปัจจุบันไทยมีพลเมืองกว่า หกสิบล้านคน เดิมมีที่ดินเหลือเฟือในการทำกิน แต่เมื่อมีพลเมืองเพิ่มขึ้นความจำเป็นในการใช้ที่ดินก็มีมากขึ้นตามลำดับ ไม่แต่เพียงปัจจัยพลเมืองเพิ่มขึ้นเท่านั้นที่ทำให้มีการใช้ที่ดินเพิ่มขึ้น แต่มีปัจจัยอื่นอีก เช่นบางสมัยประเทศต้องการเงินตราต่างประเทศมากมีการส่งเสริมให้มีการส่งออกมาก เป็นเหตุให้ชาวบ้านบุกที่ดินเพื่อปลูกมันสำปะหลัง เพื่อส่งออกเป็นจำนวนมาก เรียกว่าบุกที่ดินแล้วทางจังหวัดขยายพื้นที่เป็นอำเภอที่ตั้งใหม่ได้ อีกสาเหตุหนึ่งชาวบ้านมักอ้างความจนไม่มีที่ดินทำกินก็บุกที่หลวงในรูปแบบต่างๆ บุกแล้วก็ขายให้แก่นายทุนแล้วก็บุกที่ใหม่เป็นเช่นนี้ตลอดไปไม่มีที่สิ้นสุด ขนาดนี้มีปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากการที่ภาวะโลกร้อน (Climate change) ก่อให้เกิดคลื่นยักษ์ซัดตลิ่งชายทะเลภาคใต้ พื้นดินหดหายเป็นจำนวนมาก ฉะนั้นอาจกล่าวได้ว่าภัยที่เกิดกับที่ดินนั้น มีทั้งการบุกรุกการใช้อย่างไม่คุ้มค่า การเช่าชายฝั่งจึงจำเป็นต้อง หันมาพิจารณาการใช้ที่ดินอย่างมีหลัก ทั้งการดูแล การใช้ประโยชน์ และการปรับปรุงให้คงเดิม (Land Reclaim)

ความจำเป็นในการดูแลและการจัดการเรื่องที่ดินมีมาก หลายสมัยมีการเสนอให้มีการตั้งกระทรวงที่ดินขึ้น ทั้งตั้งธนาคารที่ดิน เสนอให้รวมหน่วยงานไว้ด้วยกัน การบูรณาการเรื่องที่ดินไว้ด้วยกัน แต่ข้อเสนอต่างๆ ก็ไม่รู้ไม่สู้ได้รับความสนใจมากนัก นักวิชาการบางกลุ่มเสนอให้มีการออกกฎหมายจำกัด การถือครองที่ดิน บางท่านเสนอให้ใช้รูปแบบการจัดที่ดินแบบญี่ปุ่นคือ การเก็บภาษีที่ดินในกรณีที่เจ้าของไม่ใช้ประโยชน์ในที่ดินนั้นๆ ปัญหาการถือครองที่ดินเป็นเรื่องใหญ่และเรื่องสำคัญ ที่รัฐบาลจะต้องตัดสินใจให้ดีจากข้อเท็จจริงปัจจุบัน บางหน่วยงานมีที่ดินอยู่ในการครอบครองมากมาย เช่น การรถไฟแห่งประเทศไทย เอกชนที่เป็นนายทุนก็ครอบครองที่ดินเป็นจำนวนมาก ทั้งในนามของตนเองหรือให้ตัวแทนถือครองแทน เรื่องเหล่านี้จะต้องการตัดสินใจทั้งสิ้นว่าจะเอาอย่างไรต่อไป

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ตามประวัติศาสตร์ ไทยเป็นประเทศที่ส่งออกไม้สักไปยังต่างประเทศเป็นเวลายาวนาน นอกจากข้าวและแร่ดีบุก ซึ่งหมายความว่าไทยมีความอุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วยป่าไม้ ผู้เขียนกับเพื่อนเคยหลงป่ามาแล้วหาทางกลับบ้านไม่ถูก เดินลึกเข้าไปในป่าและหาบ้านชาวบ้านไม่เจอ กว่าจะพบบ้านสักหลังก็พลบค่ำ และหาทางออกจากป่าได้ในที่สุด ปัจจุบันมีข้อมูลสนับสนุนว่าไทยมีป่าไม้ที่เปอร์เซ็นต์

ของพื้นที่ เพราะตามหลักวิชาการแล้วแต่ละประเทศควรมีป่าไม้ 40% ของพื้นที่ แต่ไทยมีราว 20% จริงๆ ไม่พบทราบว่ามีเปอร์เซ็นต์กันแน่ เพราะทุกวันได้ทราบข่าวว่ามีการบุกรุกและตัดไม้แทบทุกวัน การปราบปรามก็ทำอย่างไรก็ได้ผล ตัวเองประเทศที่มีป่าไม้สมบูรณ์ ได้แก่ แคนาดาและญี่ปุ่น จากประวัติของโลกไม่ว่าประเทศแถบทะเลทรายในตะวันออกกลางหรือที่อื่นๆ เดิมสมบูรณ์มีทุ่งหญ้าและป่าไม้ที่สมบูรณ์ แต่ขาดการดูแลและการจัดการที่ดี ในที่สุดก็กลายเป็นทะเลทราย ในขณะที่ผู้เขียนรับราชการอยู่ในภูมิภาคได้ให้ความสำคัญในเรื่องป่าไม้เป็นอย่างมาก โดยมีนโยบายและริเริ่มโครงการทั้งป้องกันปราบปรามและพัฒนาเกี่ยวกับป่าไม้อย่างหลากหลาย เช่น โครงการเขตกันชนห้วยขาแข้ง (HKK Buffer Zone Management) โครงการทำทะเบียนต้นไม้ โครงการรณรงค์ปลูกป่าในพื้นที่ต่างๆ โครงการอยู่กับเขาใหญ่ ในประเทศอิสราเอลได้ริเริ่มปลูกป่าในทะเลทรายเป็นเวลากว่า 40 ปีมาแล้ว ปรากฏว่าได้ผลดีต้นไม้ที่ปลูกขึ้นดีโดยมีการดูแลจัดการที่ดีทำให้ต้นไม้มีความสมบูรณ์และเขียวขจีเต็มพื้นที่

น้ำ เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ต้องมีแนวความคิดในการดูแลการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพราะน้ำมีทั้งคุณและโทษ โดยเฉพาะปี 2554 เกิดมหาอุทกภัยที่ใหญ่ที่สุดที่ทุกคนได้รับผลกระทบเป็นโอกาสดีที่รัฐบาลจะได้ริเริ่มนโยบายและโครงการพัฒนาต่างๆ เกี่ยวกับน้ำ เพราะทุกคนและคนทั่วประเทศได้ตระหนักถึงผลดีแล้ว แหล่งน้ำต่างๆ ทั้งลุ่มน้ำหลัก และลุ่มน้ำรองรวมทั้งแม่น้ำต่างๆ ขณะนี้มีการตื่นเงินมีการบุกรุก มีการสร้างอาคารขวางทางน้ำ ภัยที่เกิดขึ้นไม่ใช่เฉพาะมหาอุทกภัยเท่านั้น แต่โศกนาฏกรรมบางชิ้นน้ำก้อ น้ำขุ่น น้ำท่วมภาคใต้ยังคงอยู่ในความทรงจำของชาวไทยทุกคน โดยก้อให้เกิดความเสียหายมหาศาล การแก้ปัญหาแบบราชการก็มักจะเน้นการรวมหน่วยงานเข้าด้วยกัน จึงคาดการณ์ว่าจะแก้ปัญหาและจัดการเรื่องน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สำหรับภูเขาเป็นทรัพยากรที่ดูเฉินๆ ชาวบ้านไม่ค่อยมีส่วนเกี่ยวข้อง เพราะจะมีเรื่องต่อเมื่อ มีผู้ได้รับสัมปทานระเบิดหินและการระเบิดดังกล่าวก้อให้เกิดความเดือดร้อนต่างๆ เช่น เสียงระเบิด การขนส่งหินและฝุ่นกระทบชาวบ้านแต่ถ้าพิจารณาให้ลึกซึ้งและเพื่อความ เป็นธรรมแล้ว ภูเขาเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีค่าต่อพื้นที่เป็นอย่างยิ่ง เพราะในแง่ทิวทัศน์ ก้อให้เกิดความสวยงาม และถ้าได้รับการดูแลดีๆ จะทำให้ผู้อยู่อาศัยได้รับประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม หากผู้โดยสารสนใจและสังเกตจะเห็นว่าระหว่างเรานั่งเครื่องบินไปยังพื้นที่ต่างๆ จะมีการบุกรุกเขาเป็นอย่างมาก เพราะภูเขานั้นอยู่ห่างไกลเจ้าหน้าที่เข้าไป

ไม่ถึง ครั้งหนึ่งผู้เขียนมีนโยบายให้ราษฎรระงับการบุกรุกภูเขา ป่าดงในจังหวัด อุทัยธานี โดยสั่งการให้นายอำเภอทุกอำเภอ นำธงแดงไปปักไว้เพื่อกันเขตให้ชาวบ้านรู้ว่า ทางราชการจะไม่ยอมให้บุกรุกภูเขาเข้าไปอีกแต่ทราบว่ามีเราย้ายแล้วนโยบายนี้ขาดการ ต่อเนื่องและปฏิบัติ ทราบภายหลังว่าชาวบ้านบุกรุกทั้งภูเขาทีเดียว

ผู้เขียนได้พยายามยกตัวอย่างการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นที่ดิน แหล่งน้ำ ป่าไม้ ภูเขา โดยชี้ให้เห็นผลที่เกิดขึ้นจากการขาดการจัดการและการพัฒนา ก่อให้เกิดปัญหามากมาย เพราะแต่ละเรื่องมีรายละเอียดจะต้องเลือกการจัดการให้ เหมาะสมและทันเวลา เพราะทรัพยากรเหล่านี้มีแต่จะล่อยหรือลงทุกวัน แต่ที่จะเสนอใน ระหว่างที่ผู้ที่เกี่ยวข้องยังไม่ได้ตัดสินใจในนโยบายสำคัญๆ สิ่งที่เราควรทำทันทีคือ จัดให้มีแผนที่ ทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ เหล่านี้ในระดับอำเภอ คือ มีแผนที่ที่ดินให้ชัดเจนโดยระบุให้ชัด ว่าที่ดินเหล่านั้น เป็นที่ดินประเภทใด ที่สาธารณะไม่ว่าที่อนุรักษ์ป่าไม้ ที่ดินสปก. ที่ดินสห. ที่ดินนิคม เป็นต้น เพื่อให้ประชาชนในอำเภอได้มีข้อมูลเบื้องต้น เพราะรัฐอยากเห็นชาวบ้าน รักชาติบ้านเมือง รักสมบัติของแผ่นดิน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดูแลจัดการ อย่างน้อยเขา ต้องทราบข้อมูลเบื้องต้นจากแผนที่ที่ดิน

สำหรับแหล่งน้ำก็เช่นกัน ให้ระบุให้ชัดเจนว่ามีลุ่มน้ำอะไรบ้าง แม่น้ำอะไร หนอง คลอง บึง เขื่อนฝายที่ใด ขนาดใหญ่เล็กอย่างไร โดยแผนที่แหล่งน้ำระดับอำเภอ กรณีป่าไม้ ระบุให้ชัดว่าเป็นป่าประเภทใด ป่าอนุรักษ์ ป่าเศรษฐกิจ และป่าอื่นๆ ป่าใดชาวบ้านเข้าได้ เข้าไม่ได้ รวมเขตอนุรักษ์พันธุ์พืชและสัตว์ป่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขณะนี้ อบต. หลายแห่ง มีพื้นที่ครอบคลุมพื้นที่ป่าไม้ด้วย ซึ่งจะต้องการข้อมูลเพื่อชาวบ้านจะได้วางตัวถูกและปฏิบัติ ตัวให้เป็นไปตามกฎหมายของทางราชการ

สำหรับแผนที่ที่ดิน แหล่งน้ำ ป่าไม้ และภูเขาให้ทำสัญลักษณ์เข้าใจง่าย ไม่ สลับซับซ้อน ขนาดไม่ใหญ่จนเกินไปส่วนแนวทางนั้นหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องอาจดำเนินการ โดยตรง ได้แก่ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงมหาดไทย จังหวัด อำเภอ อบต. นั้นๆ หน่วยราชการแม่อาจทำเป็นต้นฉบับก่อน จังหวัดอำเภอ อบต. อาจนำไป ผลิตสำเนาได้ ส่วนเอกชนก็นำไปผลิตได้

แผนที่นี้ให้แจกไปทุกหน่วยงานในอำเภอ และทุกโรงเรียนให้มีหลักสูตรสอนใน โรงเรียนด้วย ทุกคนในพื้นที่ทุกตำบล อำเภอ สามารถเข้าถึงแผนที่นี้ได้เสมอๆ โดยทาง ราชการหรือโรงเรียนต้องผลิตขึ้นเสมอๆ ผู้เขียนเชื่อว่าวิธีณรงค์ให้ชาวบ้านทุกคนมีส่วนร่วม ในการดูแลจัดการและพัฒนาที่ดิน แหล่งน้ำ ป่าไม้และภูเขา ในแต่ละพื้นที่ อย่างน้อยเขา

จะต้องมีความรู้ในแผนที่เบื้องต้น ในท้ายที่สุดเขาจะวางแผนทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้เพื่อ
ลูกหลานต่อไป

